

PAPER DETAILS

TITLE: Rivayetlerin Olasiligi Teorisi Isiginda Nâfi' Mevlâ Ibn Ömer

AUTHORS: Emin UZ

PAGES: 209-213

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/604367>

*Rivayetlerin Olasılığı Teorisi Işığında**Nâfi‘ Mevlâ İbn Ömer,*

Halis Aydemir, Bursa: Emin

Yayınları, 2008, 443 sayfa.

Hizmeti Peygamber’in söz, fiil ve takrirlerinin sonraki nesillere aktarılması her dönemde doğudan batıya birçok araştırmacının dikkatini çekmiştir. Kimi bu aktarım sisteminin sağlıklı bir yapıya sahip olduğuna vurgu yaparken, kimisi bu sistemin sadece İslam kültür geleneğine has, sağlam bir yapı olduğunu ön plana çıkarmıştır. Çünkü insan zihni farklı kültürlerdeki bilgileri kendi kültür mantığıyla aynileştirip anlamaya çalışır. Yine, araştırmış olduğu konu ne olursa olsun, araştırmacı bu konuyu kendi alanıyla bir bağlantı kurarak değerlendirme yoluna gider. İşte bu yüzden birçok ilimde olduğu gibi hadis ilmi de çeşitli alanlarla ilintili olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu da ilim dalının genişliğine ve derinliğine bakıldığında kaçınılmaz bir neticedir. Söz gelimi bir tarihçi, ravileri tarihî bir şahsiyet olup olmadıklarını, isnad sisteminin temelini hangi kültüre dayandığını araştırırken; fıkıhçı, bir hadisten ne gibi hükümler çıkarılabileceği şeklinde bu ilmin hukukî yönüyle ilgilenir. Tanıtımını yapmış olduğumuz “*Rivayetlerin Olasılığı Teorisi Işığında Nâfi‘ Mevlâ İbn Ömer*” isimli eser okunduğunda ise böyle bir çalışmanın ancak matematik ilmine mesaisini ayıran bir araştırmacının kaleminden çıkmış olabileceği kanaati uyanmaktadır. Çünkü gerçekten matematik ilmiyle derinlemesine ilgilenmeyen bir hadisçinin zorlanacağı ve büyük emek gerektiren bir çalışma olduğu aşikârdır.

Buna binaen rivayet sisteminin en önemli unsurlarından olan ravilerin insan oldukları, dolayısıyla yaradılış itibarıyla hatadan münezze olmaları unutulmamalıdır. Her alanda olduğu gibi nisyanla ma’lûl olmanın gereği bilinçsiz hataların yanında rivayet sistemi, bilinçli yanlışlarla suiistimal edilen bir alan olmaktan kendini kurtaramamıştır. Bu nedenle -bilinçli ya da bilinçsiz- ravilerin bir takım kusurları aktarımlarına bulaştırmış olabilecekleri asla göz ardı edilmemelidir. Bütün bunlar geçmişte ya da günümüzde yapılan ravi

merkezli çalışmaların önemini *zincir* arasında sayılan ve dolayısıyla ravi üzerinde çalışılması, bu sistemin yardımcı bir çalışma olacaktır.

Rivayet sisteminin geneline baktığımızda babalarından ve Nâfi‘ örneğinden ilham alan duyan ve öğrenen kimseler koşturmuş bir yoldaette bulunduğuyıllar boyunca rivayetleri muhafaza etmiştir. Zira efendisi Zeyd’in olduğu yerde eğlenmeden geçirdiği zamanları Peygamber’den örneklerle çözümlenmiştir. Sahabîdir. Efendisi İbn Ömer döneminin sona ermesi, Nâfi‘ girdiği dönemdir.

Eser önsöz, iki bölüm ve son bölümde çalışmaların metin merkezli çalışmaları alanın hata ve suiistimal ihtimaliyle karşılaşan müellif, bu çalışmasında bu konuyu açıklamıştır. Giriş bölümünde; biyografisine yer veren kaynakları, önce efendisi İbn Ömer’den başlamış olabileceği mümkün değilken, belki sadece coğrafyalardan onlarca öğrenci izah edilmiştir. Zira buradan neslinden sonra birden bire ta’kid kuramlarına delil göstermişlerdir. Bu sürecin tam ortasındadır. Öğrencileri itibarıyla rivayet çalışmaları bir şahsiyettir. Bu nedenle de girdiği üst düzeyde kullanılarak böyle farklı bir açılım kazandırılmıştır. Varmış oldukları sonuçları aynı şekilde sunmak tutarlı bir davranış olarak saymasına neden olacaktır. Bu makale elzemdir. Fakat bu günümüz ölçütleriyle yapılacaktır? Bu soru birisi de sözünü ettiğimiz çalışmamızdır.

Nâfi‘’nin biyografisi verilirden önce lumat bir arada sunulmuştur. Çözüm ele alınmış ve sırasıyla İbn Sa’d’ın *Târîh*’i, Ahmed b. Hanbel’in

Kebîr'i, 'İclî'nin (v. 261) *Ma'rîfetü's-Sikât*'ı ve Fesevî'nin (v. 277) *el-Ma'rîfetü ve't-Târîh*'i değerlendirilmiştir. Peşi sıra müteahhirûn dönemi ricâl literatürüne geçilmiş ve bu dönemin en muteber eserleri ele alınmıştır. Tekrar olmaması bakımından sonraki eserlerde bulunan mükerrer bilgiler göz ardı edilmiştir.

Birinci bölümde; Nâfi'nin Kütüb-i Tis'a'dan alınan 18 rivayeti incelenmiştir. Fakat bu çalışma sadece Kütüb-i Tis'a ile sınırlı bir çalışma olmamış, özellikle bilgisayar ortamından a'zamî derecede faydalanılmış, *Mektebetü's-Şâmile*, *Mektebetü'l-Elfiye* ve *Mevsûâtü'l-Hadîsi Şerîf el-Kütübü't-Tis'a* adlı programların içerdiği eserler taranarak söz konusu rivayetler elde edilmiştir. Tespit edilen bu 18 rivayetin her birinde Nâfi'nin o rivayetle ilgili isabet yüzdesi hesaplanmıştır. Bu hesaplama yapılırken müellifin Hadis Tetkikleri Dergisi'nde (HTD, III/1, 2005, s. 51-84) yayınlanan ve rivayet olasılığı kuramını sayısal olarak modellediği "*Theoretical Aproach to the System of Transmission of Hadith Based on Probability Calculations*" adlı makalesindeki yöntem kullanılmıştır. Bu nedenle de eser incelenirken adı geçen makale ile paralel değerlendirilmesi gerekir. Aksi takdirde yöntem anlaşılmayacak, dolayısıyla arzu edilen maksat hâsıl olmayacaktır. Yine bu bölümde Nâfi'nin bütün rivayetlerdeki akranları tanıtılırken Mizzî'nin (v. 742) *Tehzîbü'l-Kemâl*'i ve İbn Hacer'in (v. 852) *Tehzîbü't-Tehzîb*'inden yararlanılmıştır. Ancak bu iki kaynaktan bulunmayan raviler hakkındaki bilgiler için diğer ricâl kitaplarına müracaat edilmiştir. Böylece rivayette adı geçen ravilerin ne denli gerçek şahsiyetler olup olmadıkları titizlikle ortaya konulmuştur. Sadece ravileri araştırma konusu edilmeyen bu 18 rivayetin temel kaynaklardaki tarihî seyri ve geçirdiği değişiklikler de -özellikle ilk üç asırdaki eserler esas alınarak- ortaya konulmuştur. Rivayetlerin kuşaktan kuşağa geçişlerde hangi değişiklikler sergilediği, mevku'f rivayetlerin ref' edilip edilmediği, müdrec lafızların tayin edilmesi ve rivayetin ihtisar edilip edilmediği gibi pek çok husus da göz ardı edilmemiştir.

Bir rivayet ele alınırken ilk önce Nâfi'nin hocası tespit edilmiş ve hocasıyla münasebeti araştırılmıştır. Daha sonra talebelerinin tek tek biyografileri verilmek suretiyle hangi dönem ve muhitte yaşadığı belirtilmiştir. Bu araştırma neticesinde söz konusu rivayeti Nâfi'den nasıl ve hangi metodla elde ettiğine dair bir kanaat oluşturulmuştur. Ele alınan tüm rivayetlerde hoca ve talebelerin konumu belirtildikten sonra çalışmanın asıl amacı olan Nâfi'nin rivayetlerdeki konumu tayin edilerek hadisi elde etme ve rivayet sürecinde hangi sifata sahip olduğu belirlenmiştir. Bu yapılırken de yine müellifin Hadis Tetkikleri Dergisi'nde (HTD, V/1, 2005, s. 85-100) yayınlanan "*Hadis Rivayet Sisteminde Ravi Modelleri*" adlı makalesinden faydalanılmıştır. Bu bölümün anlaşılması için de adı geçen makale ile birlikte değerlendirilmesinin daha sağlıklı olacağı kanaatindeyiz. Son olarak Nâfi'nin rivayeti yapmamış olma ihtimali de hesaplanarak rivayetin incelenmesiyle elde edilen sonuçlar ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde; Nâfi' Mevlâ su edilmiştir. Bu değerlendirilme hangi gruba dâhil edildiği, tarîkî öğrencilerinin hangi ravi profilleri hadislerin profili ayrıntılı bir şekilde sonucunda 18 rivayetinden 7'si bulunmadığı, aksine 1 rivayetinde olmasına rağmen Nâfi'nin toplamda 18 rivayetle temsil edildiği görülmüştür. Bu rakam ise klâsik rivayet sistemindeki tam karşılığının bulundukları rivayetlerin her birinin değerlendirilmesini sağlar.

Bu yöntemde bir ravinin güvenirliğini destekleyen ravilerin sayısının güvenilirlik katsayısının düşmesi durumunda bir hadisin ravilerin güvenilirlik yüzdesine sahip olma potansiyeli gelir. Çünkü bir sahabe ravinin parmaklarını geçmeyecek kadar güvenilir olduğu sonraki dönemlerde olduğu gibidir.

Ravi modelleri bağlamında Nâfi'nin toplamda 16 adet duyuru yoluyla rivayeti vardır. Bunun 14 tanesi *toplanı* ve yine %5 oranında *toplanı* 14 paylaşma, 101 dağıtma yoluyla %12 oranında *paylaşan*, %12 Nâfi'nin tarihî bir şahsiyet olarak rivayeti sonucunda %99 oranında rivayeti Bu sonuç kendisinden rivayeti varlığını ikrar ettikleri ilkesindedir.

Hoca ve öğrencilerinin profili oldukları hoca ve öğrenci başlıkları değerlendirilmiştir. Bunun sonucunda tespit edilmiştir. Aynı metodla normal ve 6 tane de etkin öğrenci etkinlik bakımından öğrenciler hizmet ettiği yıllara, yani öğrenci hadis rivayeti açısından daha hoca olarak bu çalışmada rivayet ge bağlamında ayrıca özetlenmiştir.

zamanla merfû'ya dönüşme temayülünün bulunmadığı, böyle bir yanlış anlamın ise sonraki musanniflerin daha ziyade merfû' rivayetleri eserlerine almasından kaynaklanmış olabileceği vurgulanmıştır.

Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki, hangi alanla bağlantılı olursa olsun, nasıl yapılırsa yapılsın “Burada hazır olup dinleyenler burada bulunmayanlara bildirsinler.” diyerek belki de rivayet sisteminin temelini oluşturan Hz. Peygamber'in tebliğini gelecek nesillere aktarmak ve bunun sağlam bir sistemle yapılması için kontrol mekanizmaları geliştirmek ulvî bir iştir. Çünkü rivayet kuru bir aktarımdan öte, sözün sahibiyle iletişim çabasıdır.

Emin UZ

UÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hadis, BURSA